

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 4. aprila 1860.

Ali se bomo tudi mi sladkega sirka poprijeli?

Poslednje dve leti se je sila veliko začelo od sladkega ali sladkornega sirka (*sorghum saccharatum*, *holcus saccharatus*, *Zuckermoorhirse*, *Zuckersirk*) govoriti in njegova slava se razlega iz Kine v Ameriko in Evropo noter do naše slovenske zemlje na Stajarskem, kjer ga že dve leti sl. štajarska kmetijska družba zlo priporoča kot posebno dobro živinsko klajo.

Naš prečastiti rojak, misijonar gosp. Franc Pirc v Ameriki, kateri vedno kaže, da ni pozabil domovine svoje, in kateri noče, kakor večina družih misijonarjev, da bi se mu le dajalo, ampak če le more, tudi pošilja iz ptujih dežel semen, ki bi utegnile našim krajem koristne biti, je poslal tudi lani mervico tega sirkovega semena iz severne Amerike svojemu prijatelju gosp. F. Schmidt-u v Šiško in je poterkal s tem darom na vrata krajskih gospodarjev, rekoč: „Serčno želim, da bi tudi moji Krajenci poskusili ta sirk (*Chines sucre cane*), ki je za klajo, moko in cukr tako dober, in so ga pred 2 letoma iz Kine pripeljali v Ameriko, kjer se v gorkih krajih in dobri zemlji verlo obnaša in po 15 čevljev visok zraste. Jez ga bom vpeljal po vseh svojih indiških, francozkih in nemških misijonih. Dobro srečo!“

Na Ogerskem ga pridelujejo že neke leta v Babolni z veliko hvalo, in tudi štajarska kmetijska družba ga priporoča, kakor smo v 10. listu letošnjih „Novic“ brali, kjer je gospod prof. Hlubek z malo besedami veliko hvalo dal sladkemu sirku rekoč: „Sladki sirk je vreden, da se ga kmetovavci na vso moč poprimejo, ker ne potrebuje tako močne zemlje kakor turšica (koruza), pa se dá trikrat kositi za klajo, turšica pa le enkrat.“ Dostavil je dr. Hlubek iz štajarske skušnje še to, da iz južnega Francozkega dobljeni sirk se je bolje zarastel, kakor ogerski iz Babolne, al babolniško seme je bolje kalilo kot francozko, ki je bilo morebiti mešanca več let“.

Po teh priporočilih ni mogla krajnska družba v nemar pustiti toliko hvaljenega sladkega sirka, in se je obrnila do slavne štajarske družbe, naj ji pošlje par mernikov za poskušnjo. Al ker ga je razposlala domačim kmetovavcom veliko, ga nam je le toliko funtov poslala, da ga bomo poskusili na družbinem vertu in ga dali kakim 6 poddružnicam za poskušnjo.

Da pa bojo naši gospodarji vedili ravnati s tem sirkom, jim povemo sledeče:

Rastlin, ki spadajo v versto sirkov (*sorghum*), je več sort, ki so domá v toplih krajih in katerih seme je živež za ljudi in živino. Po več krajih znan je navadni sirk, iz kterega se tudi metlje delajo. Tudi neki sladek sirk je znana rastlina v naših toplejših krajih, kakor v Istri, na Goriškem, Vipavskem, al ta domači sirk ni tako hvaljen kakor je kineški. V vipavski dolini sejejo navadni sirk, s turšico vred in prešiče z njim pitajo. Dr. Burger v

„Lehrbuch der Landwirthschaft“ leta 1830 pravi, da ima v istriških in goriških krajih pridelovani sladki sirk precej sladčice v stebli in da daje veliko klaje za živino, ki njegovo perje rada jé; al seme (zernje) ni veliko vredno, in moke iz tega zernja, s turšično moko zmešane, nikjer drugod, kolikor je meni znano, za jéd ne rabijo kakor v Istri“. Tako piše gosp. dr. Burger o sirku v naših krajih znanem, kterega pa kineški, nedavnej na Francozko in v nektare dežele našega cesarstva pripeljani, potem, kar zdaj od njega pozvedamo, veliko veliko prekosí. Je tedaj vreden, da ga poskusimo.

V časniku štajarske kmetijske družbe se bere o sladkem sirku to-le:

Leta 1858 smo poskusili tukaj sirk pervikrat goveji živini pokladati; prav rada ga je jedla in še raje kot dobro travo. Lani je grof Buselle na svoji grajšini v Wildon-u veliko sirka vsejal, ga trikrat kosil (žel) in z velikim pridom kot sirovo (frišno) klajo govedom pokladal. Na južnem Francozkem ga pridelujejo že veliko, in severni Amerikanci so se ga lotili, da bodo cukr iz njega delali in tako zamorskim kolonijam slovó dali.

Gosp. S. Favier, veliki posestnik na južnem Francozkem, piše o sirku dr. Wolf-ovemu kmetijskemu časniku tako-le:

Danes Vas hočem soznaniti z neko posebno rastlino, ki vse druge rastline prekosí in ki bo velika pomoč kmetijstvu in neprecenljiva dobrota premožnim posestnikom ravno tako kakor ubogemu kmetu. Naj ga nobeden ne zanemari! To je sladkorni sirk, ki ga je M. de Montigny, francozki konsul v Šanghai-u, nedavnej pripeljal iz severne Kipe in ga imenuje severnokineško cukrovo terstje (*Nordchinesisches Zuckerrohr*). Na južnem Štajarskem pridelujejo iz tega sirka že veliko cukra in vinskega cveta, zlasti pa ga hvalijo za živinsko klajo. Sejanega med 10. in 15. aprilom (malitavnem) so trikrat želi in ga pokladali ali sirovega (frišnega) ali pa kakor seno posušenega; posušen zgubi 2 tretjini svoje teže.

Seje se tako-le: Ko je zemlja kakor za setev turšice pripravljena, naj se z brazdarjem (*Furchenzieher*) podolgoma napravijo po 2 pavca globoki razorji, dober čevlj saksebi. Seme sej potem z roko v razore tako, da je zerno od zerna po 2 do 4 pavce narazen. Setev potem povleci z brano ali valjarjem.

V 2 ali 3 tednih se prikaže sirk iz zemlje, in čez 3 tedne potem zraste za 3 do 4 pavce visok. Blizo 14 dní ostane skor tako velik kakor je, njegovo perje začne rumenkasto prihajati in zdí se kakor da bi setev hiral. Al ta prikazen naj nobenega gospodarja ne ostraši! Komaj preteče 14 dní, zelení spet in odslej raste veselo.

Kadar je sirk za dobre 3 čevlje visok, ga žanji vsaki dan več ali manj, kakor ga potrebuješ, ali pa ga daj za zimo kakor seno sušiti.

Enkrat požeti sirk spet iznova raste in do konca novembra (listopada) ga moreš še dvakrat žeti.

*) Kdor pa želi kupiti tega zlo hvaljenega sirkovega semena, ga dóbi v Ljubljani na vertu kmetijske družbe pri gospodu Skale-tu funt po 40 nov. kraje. Tudi seme rusovskega (rigajskega) lanú je tu naprodaj funt po 70 nov. kraje.

Sirk poganja pozno in mesca avgusta (vélikega serpana) je v najbolji rasti. V merzlejših krajih seme nikjer ne dozori.

Vsaka zemlja, tudi pešena, se mu prileže, če je le dobro pognojena in obdelana; tam, kjer se turšica dobro obnaša, je tudi zemlja za sirk pripravna.

Za klajo se dá sirk tudi pozneje sejati. Tudi se dá na preorano deteljše, kjer je rudeča detelja stala, sejati, tudi po požeti ogeršici mesca julija (malega serpana) vsejan se more pred vsemi Svetimi še dvakrat žeti in vsa živina ž njim prerediti.

Ako daš molzni kravi 40 do 50 funtov frišnega sirka na dan, ti bo dala mleka toliko kot po vsaki drugi najbolji klaji, in vsako živinče se bo po tej klaji kaj dobro opomoglo.

Nazadnje ti pridejo še mesnate sirove korenine na dobro, ako jih izruješ, kuhaš kakor krompir in prešičem dajaš, ki jih radi žró. Na oral (joh) zemlje se potrebuje 16 funtov semena.

Ako se sirk za seme seje, je treba še to-le vediti, kar so na polji c. k. kobilstva v Babolni (k. k. Babolner Gestütte) zvedili.

O sv. Mihelu je zrastel za seme pušeni sirk 8 do 9 čevljev visok; pridelalo se je na oralu zemlje 63 $\frac{1}{3}$ vag. semena; vagán je vagal 48 funtov. V mlinu so dobili iz 1 vagána semena 35 funtov tergane ali zernjene moke (Schrottmehl) in 11 $\frac{1}{4}$ funtov pa mekin (Hülsen), 1 $\frac{3}{4}$ funta se je pogubilo. Iz omenjenih 35 funtov tergane moke se je dobilo 13 funtov čiste moke, 22 funtov pa otrobov. Drob in mekiné je goveja živina kaj rada; moka je črni zadnji reženi moki podobna; kruh iz te moke ni ravno zopern, pa za človeške usta, ki so boljšega vajene, ni; je preojster.

Ako se sirk za seme seje, je treba ga v širjih verstah sejati; ena versta naj je od druge poldrug čevlj; za klajo je po babolniških skušnjah dosti, ako je versta od verste po polčevlja saksebi.

V Babolni so dvema slaborejenima voloma več tednov le sam frišen sirk pokladali; prav rada sta ga jedla in se nekoliko odebelila.

Kaže tedaj tudi nam, da se poprimemo sladkega sirka!

Narodnost in slovenščina v Gorici.

(Konec.)

Značaj našega, dasiravno s slovenskim obročem okovanega mesta — obračajmo to reč kakor hočemo — je in ostane — furlansk. Italijanski govorijo judje in italijanski vseljenci, sicer pa se poslužujejo tudi Furlani njih pismenega jezika, kjer se furlanski sploh ne piše. Nahajajo se v tem narečji le nekatere bukve bolj šaljivega zapopadka, koledarčki, travestirana Eneida in Georgikon Virgilijev. Nemški govori plemstvo, ki je med nami nekaka oaza (zná pa tudi ljudski furlanski in italijanski jezik); ptuji vradniki, vojaški častniki, pokojniki; in deloma tudi slovenska, po nemški izšolana gospôda.

Slovenski pôsli in novi vseljenci govorijo po slovenski, dokler se ne pofurlanijo, kjer škricova suknja je čuden magnet in prosti „šklav“ nima dovolj moralne moči, da bi se furlanski civilizaciji ustavljal.

Gorska dekla je komaj par tednov v mestu, in že se sili furlanščino lomiti; če pa govori po slovenski, ne govori več po domače, ker s kmečko besedo bi utegnila mestno besedo oskruniti. Kakor obleko je treba tudi domačo slovenščino po kopitu furlanske gospodinje prenarediti. Slovniske sklone, čase in naklone skor še manj pozná kot belo domačo pečo.

Vse prav, pa kaj imajo deklet z gimnazijo opraviti? Ne zamerite; mi se je zareklo; hotel sem le sinove modric popisati. Tudi njim se škricovska furlanščina kaj rada in berž prikupi, in prostovoljno ji izročijo žezlo na ulicah in

v šoli in se kar ne bojijo strele serditega „Jovis tonantis.“ „Kdor zaničuje se sam, podlaga se tujčevi peti.“

Zakoni med slovenskimi ali slovensko-laškimi posli, ki ostanejo v mestu, niso le izvirek proletarijata, temuč prava kuga za versko in narodno odrejo otrok. Stariši perve verste molijo in se pogovarjajo med sabo po slovenski, v pričo otrok pa, ki so za slovenščino „generatio viperina“, se silijo po laški, da jih ne pohujšajo; prvotno najvažniše versko podučevanje je celó nemogoče; pa tudi jih ni menda bolj spačenih in sirovih otrok, kot so ti furlanski pankerti slovenskih starišev s slovenskimi priimki. In gotovo več kot polovica goriških prebivavcov je ali je bila te baže.

V taki babilonii tedaj živijo leta in leta naši slovenski učenci. Domá slišijo večidel le furlanski ali slovensko-furlanski jargon, po ulicah poverh še italijansko-slovensko-nemško žlobodranje, in v šoli se ukvarjajo s staro klasičino v poterjenje, menda, poslednje slovniske izjeme. To je vendar le preveč plevéla za slovensko pšenico!

Posebna prikazen v naši gimnazii, ki ima svoj vzrok v popred omenjenih okoljčinah, je znamenito število narodnih polutanov. Človek ne vé, kaj početi s tacimi topirji; njih narodnost je le negativna, in obstoji v tem, da se slovenščine sramujejo in jo zaničujejo.

Vsem tem neugodnim uplivom, razmeram in zaderžkom podaja pa še le pravo moč tista železna srajca, ki oklepa vse misli, djanje in nehanje šolske mladine — nesrečni klas, „scholae discunt“. Veljava slovenskega klasa ni bila in ni še določena. Po sedanji vredbi mora učenec perve tri tečaje tako dolgo obiskovati, dokler ni zrel za izobraževavni tečaj; sme se tedaj, če je treba, 2 in 3 leta v enem razredu obderžati, in to — pravijo eni — je zadosti ojstra pokora za slovensko dvojko, in ni je treba še v načelni klas zarajtati. In res utegne biti včasih razmera med učenci ravno tistega gimnazijalnega razreda nekako posebna; pogreša se tisto važno „ceteris paribus“ — podlaga pravične razsodbe. Postavimo: zmed 4 učencov enega gimnazijalnega razreda obiskuje 1. (rep.) 3. slov. tečaj; 2. ponavljavnega 3. (Lah) 3. ali ponavljavnega laškega; 4. (Lah ali Nemec) 1. slovenskega. Učbena tvarina ni nikjer natanko in postavno določena, in terjatve raznih učiteljev so razne; uprašam tedaj: se smejo li vsi štirje z enakim vatlom meriti? In vendar je to slovenščini v znamenito škodo. Dvojka iz katerega koli drugega nauka dá načelno dvojko, in le slovenska (rep. laška) dvojka nima te moči. To kratki slovenščini čast in veljavo. „Sublatis studiorum pretiis etiam studia ipsa pereunt“ (Tacit. Annal.)

Nekterega naših kolegov bo mikalo morebiti zvediti, kaj je prav za prav naš ponavljavni tečaj, kateri obsega vso zgornjo gimnazijo, in dobiva vsako leto nov kontingent, namesto razpuščenih veteranov? V 1. klopi sedi petošolski novinec in v zadnji ponosni kandidat zveličavne „mature“. To pedagogično zastavico smo poskusili mi tako-le rešiti: Poglavitna reč so pismene vaje; sicer pa se spravi vse, kar se hoče razlagati v 4 kupe, in po tem kolobarji sliši ta še le v 4. letu, kar uní v prvem.

Ta važni razred se je začel, kakor sem že gori omenil leta leta 1857/8. Tedanji šesto-, sedmo- in osmošolci so počivali že 1, 2, 3 leta po doveršenih zapovedanih tečajih; ravno tako dolgo so počivali, da se je skor ves slovenski sok ž njih izcedil, in nekteri nosijo še zdaj „iniquitates patrum“ (poprejšnih okoljšin). „Frangas citius, quam corrigas, quae in pravum induruerunt“. (Quintil. Inst.)

Koliko lupin, preden se pride do jedra! Sedanji stan slovenščine v naši gimnazii po vsem, kar sem razložil, je tak-le:

Novinci v prvih razredih ne poznajo razločka med slovenskim in katerim koli drugim naukom, kjer ga tudi učenik noče poznati; prav voljni so in pridni. Do 3. slovenskega razreda se morajo ne le slovnice in pravilnega